

50 år idéanalys

Med en inbjudan till crowdsourcing

Evert Vedung

Under de 50 år jag kan överblicka har statsvetenskaplig idéanalys utvecklats enormt. Idag, år 2018, är området oerhört mycket rikare på ansatser och infallsvinklar och genomförda studier än det var omkring 1965. Den teoretiska utvecklingen har varit dramatisk, den metodiska anmärkningsvärd. I mitten av 1960-talet ansågs idéstudiet moget för historiens skräphög, nu har det hamnat i universums mitt. Men det har skett under en mångfald av beteckningar.

På grund av denna teoretiska och metodiska utveckling och den nya rikedom på infallsvinklar behöver området dryftas, utvecklas och genomlysas.

Startskott för *crowdsourcing*

Kan ett temanummer ge inspiration? Jag hoppas det. Jag vill att det ska stimulera statsvetarkollegor och andra intresserade till inlägg i en fortsatt diskussion om idéanalys.

Naturligtvis har jag tänkt på Heckscher-Tingstendebatten om idéhistoria-idéanalys, välkänd för varje statsvetare i det svenska språkområdet. Förhoppningen är också att temanumret ska hetsa till meningsutbyten om politisk idéanalys – i Heckscher-Tingstens efterföljd.

Men mitt syfte är bredare än så. Min förhoppning är att idéanalytiker ska lämna exempel på synpunktsrika idéanalyser och spännande teori- och metodansatser, som kan bidra till att uppvisa idéanalysens mångfald. Dessutom hoppas jag att idéanalytiker ska bidra med teoriimpregnerade berättelser om hur det gick till när de kom på några av sina mest fruktbara resultat.

Jag lägger alltså ut till massan av läsare att komma in med uppslag. *Crowdsourcing* är vad jag önskar mig. ”A method of outsourcing work over the internet or similar network by appealing to people to contribute to the project independently,” så definieras ordet i Free Dictionary. Och det är exakt vad jag lägger in i uttrycket. I svensk översättning betyder ordet enligt Språkrådet (2018) ungefär ”att lägga ut en uppgift på en odefinierad grupp människor, framför

Evert Vedung är professor emeritus, statsvetenskap ssk bostadspolitik, Uppsala universitet.
E-post: evert.vedung@ibf.uu.se

allt på nätet.” Språkrådet föreslår också flera svenska översättningar, men ingen täcker något så när vad jag menar.¹

Vad ett meningsutbyte om idéer och idéanalys kan handla om är omöjligt att förutspå. Några tänkbara uppslag kan dock redovisas. En diskurs kan avhandla grundläggande indelningar av idéanalys, t.ex. Ludvig Beckmans 1) Beskrivande, 2) Idékritik: att ta ställning, 3) Förklarande, eller min egen 1) Beskrivande, 2) Giltighetsprövande (idékritiserande), 3) Funktionell/förklarande, 4) Konstruerande. Hit hör utläggningar om vad det innebär att beskriva idéer, ytterligare en utifrån vilka bedömningskriterier en prövning av idéers giltighet (en idékritik) kan ske. Är metaforen rationella samtal med inlägg och motinlägg (mer eller mindre väl underbyggda) en rimlig tankefigur för vad all idéanalys och rentav all samhällsvetenskap kan åstadkomma?

En annan diskurs kan röra sig om ytterligare belägg för eller kritik av Mats Lindbergs inlägg i temanumret om VDP-triaden (Values, Descriptions, Prescriptions) för praktiskt resonerande som grundläggande i all idéanalys och som han spårar upp även hos Talcott Parsons, Jürgen Habermas och Critical Discourse Analysis. Välkommen med egna raffinerade tillämpningar!

Personligen önskar jag mig inlägg om diskursanalys i svensk statsvetenskaplig tappning, kanske i perspektivet språkliga formationers olika typer av funktioner och vad det i så fall är som hos idéerna som ger upphov till dessa. Stigberoenden? Värdeladdade frejmnings, vinklingar? Diskursiv diskriminering eller favorisering? Offentliga jurisdiktioner? Gärna med konkreta svenska exempel.

Inlägg kan också vara destillat av tidigare skriftliga framställningar. Mycket intressant idéanalytiskt gods av typen ansatser eller tillnärmelser är invävt i genomförda empiriska studier eller presenterat i företal och inledningskapitel. Jag har tänkt mig att sådana ansatser behöver lyftas fram, förädlas, förbättras och göras mer tillgängliga för andra. Forskaren gör återbesök på sitt förra forskningsfält för att koncentrera och skärpa sina tidigare insikter. Detta illustreras väl av Josefina Eriksons dynamiska frameanalys, som hon tillämpade i sin doktorsavhandling och som hon nu koncentrerat till ett bidrag till temanumret. Ett annat tankvärt fall är Marianne Danielsson idé från sin doktorsavhandling om realtypers roll för att belysa var en policy tar slut och en annan börjar, som hon destillerat fram och förädlat till ett bidrag till temanumret. Den viktiga diskursen om hur policyidéer får styrande kraft och leder till effekter (effektfrågan), som både Erikson (institutionalisering, jurisdiktion) och Danielsson är inne på, hoppas jag många får lust att bidra till med nya uppslag och konkreta exempel.

Ytterligare ett angeläget diskussionsämne är typer av föreställningar, som ingår i policyinramningar (Erikson) och interventionsteorier (policyteorier, programteorier).

1 Finlandssvenskans "talko" och norskan "dugnad" vore tänkbara.

Personligen önskar jag mig också bidrag om tänkvärda empiriska iakttagelser. Spännande politiska nebulosor; positiva etiketteringar av insatser, grupper, åsikter eller andra fenomen; värderande negativa etiketteringar av motståndares uppfattningar; uppenbart felaktiga tolkningar av andras inställningar; lögner; flagranta och väl genomlysta löftesbrott; uppenbart irrelevant resonerande; fall där tesen upprepas och upprepas utan åtföljande argument; snömosigt snack vid sidan av ämnet; tydligt inläsande idéer, och diskursiva synvänder och gestaltomkopplingar i debatter och policyskapande, se där några uppslag till inlägg.

Slutligen hoppas jag – i Robert Mertons och Thomas Kuhns efterföljd -- att idéanalytiker ska bidra med berättelser om hur upptäckstens sammanhang såg ut och hur det närmare gick till när de själva kom på några av sina mest märkvardiga resultat.

Temanumret består av fem artiklar, vars viktigaste bidrag till idéanalysen jag ska försöka förmedla i denna inledning.

IDÉANALYS FRÅN ANKDAMM TILL UNIVERSUMS MITT (EGET BIDRAG)

Temanumrets inledande bidrag är en personlig betraktelse av mig själv över hur värdet av idéanalys bedömts och utvecklats under ett halvt sekel. I utgångsläget vid 1960-talets mitt fanns flera goda författare i genren, men ansatsen var historisk och metodologiskt osofistikerad. Tre dåtida synsätt som jag minns dem pekade mot att idéanalysen borde förvisas till historiens avfallsgrop: behaviorismen, strukturtänkandet och uppfattningen att idéanalys som enbart kritisk och nedrivande inte kan bidra till vetenskapens egentliga uppgift: att formulera empiriskt grundade teorier av hög generalitet.

Efter ett avsnitt om idéanalytisk turbulens i kölvattnet av den nyss nämnda negativismen, som illustreras med mina egna mödor och kval vid författandet av doktorsavhandlingen Unionsdebatten 1905, följer ett avsnitt som vill visa idéanalysens anmärkningsvärt framgångsrika utveckling sedan dess. Idéer och analys av idéer har förvandlats till det mest centrala i ämnet. Som indikationer på detta nämns nyinstitutionalismen; policyanalysen och den politiska utflödessidans återkomst; implementeringsanalysens och utvärderingsforskningens uppkomst och teoretiska utveckling, den politiska filosofins och normativitetens renässans; den funktionella/förklarande idéanalysens förfining i form av idéer som låser fast och låser upp; insikten att politiska aktörer inte bara skapar språkliga formuleringar utan också påverkas av sådana; att det uppstår politiska strider om språkliga beteckningar samt, i vissa kretsar, det rationella samtalet som övergripande metafor för all idéanalys och all samhällsvetenskap.

BESKRIVANDE, GILTIGHETSPRÖVANDE, FUNKTIONELL/FÖRKLARANDE OCH KONSTRUERANDE IDÉANALYS (EGET BIDRAG)

Hur kan och bör vetenskaplig idéanalys bedrivas idag? Ett svar lämnas i min andra artikel i anslutning till två skrifter av Ludvig Beckman om statsvetenskaplig idéanalys: "Grundbok i idéanalys" (2005) och uppsatsen "Idékritik och statsvetenskapens nytta" (2006). Beckman har organiserat sin grundbok under tre övergripande syften med idéanalys: 1) beskrivande, 2) idékritik: att ta ställning och 3) förklarande. Jag följer här Beckman i spåren men utgår från fyra övergripande syften: 1) beskrivande, 2) giltighetsprövande (idékritiserande, ställningstagande), 3) funktionell/förklarande och 4) konstruerande. Skillnaden ligger i det fjärde överordnade syftet – konstruerande – som saknas hos Beckman.

Beskrivande idéanalys handlar inte om oförvillat observerande. För att få rätt idématerial att tala måste forskaren formulera frågor och tillverka sökscheman samt tolka och ordna idématerial utifrån detta. Tolkning och beskrivning kräver en rejäl egeninsats av tolkaren/ordnaren. Detta är väl idag allmän-gods för de flesta statsvetare.

Den dagliga idéanalysverksamheten framskrider snirkligt och krokigt med omtag, lösa trådar och oväntade uppslag. Men så beskrivs det aldrig i publicerade verk. I slutliga verk redovisas de uppnådda resultaten på ett logiskt och standardiserat sätt. På den här punkten vill jag rikta en uppmaning till mina idéforskande kolleger. Beskriv någon gång dina processer också! Tyngdpunkten borde läggas på det oväntade, överraskande men fruktbara, på serendipiteterna, på jojandet fram och tillbaka mellan empiriskt material, teoretisk litteratur, egen reflektion, på samtal med läsare av dina egna notater, din egen begreppsutveckling samt dina egna tillämpningar av det utvecklade på empiriskt råmaterial. Även forskningsråds utlysningar av ämnesområden och dina responser på dessa kan spela en roll. För intellektuellt stöd kan hänvisas till skrifter av Merton, Kuhn och Piaget.

Giltighetsprövande (idékritiserande, ställningstagande) idéanalys. Den statsvetenskapliga giltighetsprövningen/idékritiken förfogar över en uppsättning regler för rationalitet och rimlighet i meningsutbyten om politik och förvaltning, dvs. samtal, utifrån vilka forskarna bedömer om politiska och administrativa utsagor och argumenteringar håller måttet. Beckman resonerar kring dylika regler och jag själv redovisar ett schema i åtta punkter, som sedan i detalj kommenteras.

Regel nr 7 i detta schema, värderingsregeln, döljer en ganska avancerad position. En giltighetsprövande idéanalytiker kan bedöma ett idématerial utifrån de studerade aktörernas egna värdepremisser. "Givet att målet för reformen var si, så visar min empiriska studie att målet si inte har uppnåtts." Men, och det är det nya, hon kan också ställa upp egna värdemässiga evalueringskriterier samt utifrån dessa bedöma en pågående offentlig politik, en åsikt, en

argumentering, ett inslag i en ideologi eller vad det nu kan handla om. Kravet är att hon inte bör låtsas vara, eller utgå från att hon är, objektiv. Hon bör öppet deklarerat att hon valt en värderande utgångspunkt i stället för en beskrivande och att en sådan utgångspunkt inte kan slutgiltigt vetenskapligt bevisas vara sann eller giltig men väl argumenteras för.

Funktionell/förklarande idéanalys. Detta tredje övergripande syfte pekar i två riktningar: mot politiska idéers orsaker och mot deras funktioner/effekter. Här vill jag hävda att statsvetenskaplig idéanalys har utvecklats enormt sedan 1970. Detta illustreras åskådligt i Josefina Eriksons ramverk för dynamisk analys av policyskapande i detta temanummer. Att idéer kan få inläsande effekter belyser jag med exempel från Marianne Danielssons doktorsavhandling "Fängslade idéer" från 2010 (se i mitt första bidrag till temanumret). Magnus Jernecks undersökning av amerikanska gensvar på svenska politiska ledares kritik av USAs krigföring i Vietnam under åren 1965–1974 anförs som ett andra, kreativt exempel på funktionell/förklarande idéanalys ("Kritik som utrikespolitiskt medel", 1983; även Stenelo 1984, *The International Critic*). Här finns mycket mer att göra.

Ett stort fält för effektanalys har öppnats genom tillkomsten av en tydlig utvärderingsfunktion i offentlig politik och förvaltning. Hur implementeras offentliga interventioner i form av vanliga lagar, ramlagar, normer utfärdade av myndigheter i kraft av ramlagar, ekonomiska stödprogram eller informationskampanjer och märkningsanordningar? Vilka effekter får de ute i samhälle och natur? Hur ska de bedömas?

Här vill jag själv starkt trycka på idén att varje offentlig intervention innehåller en teori (interventionsteori, programteori, policyteori), som kan och bör rekonstrueras och t.ex. prövas för hållbarhet eller värdemässig acceptans. En offentlig intervention innehåller inte bara problembeskrivningar, mål, styrmedel och anvisningar om genomförande; den innehåller också resonemang om hur alla dessa delar kausalt hänger ihop och bildar teoretiska helheter. Denna föreställning om teoretiska helheter har fått kraftigt genomslag i flervetenskapliga diskurser som utvärdering och implementering men brukats för lite i statsvetenskaplig analys av offentlig politik. Eftersom jag i flera traktater propagerat för interventionsteorimetoden så avstår jag här från att fördjupa mig i ämnet.²

Konstruerande idéanalys. Konstruerande idéanalys är rekommenderande och handlar om vad som bör göras, vad som ska göras. Det konstruerande syftet rör idéanalysens skapande och uppbyggande sida, inte dess kritiska och nedrivande.

2 EV & MD 2013 kap. "Verktyget interventionsteori" 74-93; EV 2009 kap. "Interventionsteorier som utvärderingsredskap" 45-67; EV 1997 avsnitt "Intervention theories" 138-155.

EN DYNAMISK FRAMEANALYS AV POLICYSKAPANDE OCH POLICYEFFEKTER (JOSEFINA ERIKSON)

Josefina Erikson ger sig i kast med den djärva uppgiften att utveckla ett eget analytiskt ramverk, som ska möjliggöra en samlad analys av inte bara policyers tillkomst (orsaker) utan även deras styrförmåga och styrkraft (effekter). Policyer handlar i mångt och mycket om idéer. Begreppet inramning eller frame (policyframe, policyinramning) står centralt i hennes bygge av frameanalys. En (policy)inramning består av en problembeskrivning och ett lösningsförslag. Hur är policyproblemet uppställt? Vilken är den föreslagna lösningen? Till dessa två lägger Erikson orsaksberättelser (från Deborah Stones "causal stories"). En orsaksberättelse handlar om faktorer som anses förklara ett problems uppkomst och utbredning. I en orsaksberättelse fördelas också ansvar och skuld samt om handlandet är avsiktligt eller oavsiktligt.

En viktig tanke bakom hennes policyinramning är att politiska ingripanden inte bara attackerar faktiska, objektivt givna problem där ute i verkligheten; såväl problem som problemlösningar är språkligt inramade ("framed", jag skulle säga språkligt vinklade), hävdar hon. Med detta torde hon bl a. mena att problem inte bara finns där utan att de konstitueras som problem när någon aktör formulerar dem språkligt och hävdar att de är problem.

I levande livet, noterar hon, skiftar dessa inramningar på ett område över tid och rum. Deras grad av institutionalisering kan också variera.

Inramningstankegången appliceras av Josefina Erikson på svenskstitutionspolicy som illustrativt fall. Hon visar att 1998 års prostitutionslagstiftning i Sverige var unik genom att den förbjöd köp av sexuella tjänster men inte utbud av dylik service, dvs kunderna kriminaliserades men inte de prostituerade. Tack vare sin dynamiska (tidsutsträckta, kronologiska) analys kan hon visa att den inramning som riksdagen institutionaliserade 1998 på 1970-talet hade avfärdats i riksdagen som larvig och oseriös.

Detta om skapandet, formulerandet och institutionaliserandet av policyidéer. Men aktörer påverkas också av de skapade, formulerade och institutionaliserade policyidéerna. Idéerna får styrkraft, producerar effekter. Detta andra steg i den tidsutsträckta analysen kallar Erikson idéers hindrande och möjliggörande funktion i termer av mekanismer. Med hindrande och möjliggörande funktion menar hon att idéer påverkar aktörers handlingsutrymme. Ånyo hänvisar Erikson till grad av institutionalisering, nu som styrande kraft. Grad av institutionalisering kan analyseras i flera steg.

Denna förening av orsakssökeri, institutionalisering i beslut och effektletande till en sammanhållen helhet är stora poänger i Eriksons synpunkter på det empiriska och idéanalytiska studiet av offentlig politik. I denna grundstruktur överensstämmer den helt med mina egna och Ludvig Beckmans orsaksperspektiv och effektperspektiv på politiska idéer i statsvetenskaplig förklarande idéanalys. Därtill innebär hennes idéer om institutionalisering och jurisdiktion viktiga utvecklingar.

När idéer i form av en inramning institutionaliseras, t.ex. i form av en lag eller en formellt antagen rekommendation till handling, måste berörda aktörer förhålla sig till den, dvs. den verkar hindrande eller möjliggörande. Vid sidan om det formella kan idéer även institutionaliseras informellt genom att de blir det dominerande sättet att förstå en viss fråga. Det kan bli socialt omöjligt att säga vissa saker offentligt även om aktörerna i fråga tänker annorlunda än de säger.

En andra mekanism som förklarar hur idéer fungerar hindrande och möjliggörande för aktörer är jurisdiktion. Jurisdiktion föreskriver vilken institution som ska fatta beslut i ett visst ämnesområde. Frågor om jurisdiktion får två viktiga konsekvenser för berörda aktörer. Jurisdiktionsaspekten är direkt kopplad till aktörernas handlingsutrymme. Aktörer på den politiska arenan har svårt att agera i frågor som ligger utanför jurisdiktionen för den enhet eller institution där de själva befinner sig. Förändrad jurisdiktion över en fråga innebär att en ny grupp aktörer får möjlighet att engagera sig i frågan. För det andra finns det strategiska möjligheter för aktörer att formulera en fråga som tillhörande en viss jurisdiktion eller arena snarare än en annan. Här kan inflickas att detta i viss litteratur kallas "venue-shopping". Ett exempel skulle kunna vara när politiker bestämmer att kärnkraftsfrågan inte längre ska avgöras av regering och riksdag efter ordinarie allmänna val utan av folket i en folkomröstning (Vedung 2016).

I sitt utomordentligt läsvärda bidrag till temanumret berör Erikson också andra viktiga frågor såsom inramningars oförutsedda och förutsedda effekter samt vikten av att studera idéer som blivit föremål för meningsstrider i policydebatten.

HJÄLP, HUR GÖR MAN? IDÉER SOM FÖRKLARINGAR I ANALYS AV OFFENTLIG POLITIK (MARIANNE DANIELSSON)

"Den offentliga politikens idéer ... ska inte bara förstås som uttryck för de för tillfället regerande maktbarnas vilja, utan [även] som i sig styrande strukturer," hävdar Marianne Danielsson i upptakten till sitt bidrag. Citatet antyder upptagenhet av förklarande idéanalys eller hur idéer i den offentliga politiken möjliggör och omöjliggör.

Danielsson formulerar ett antal huvudfrågor i sitt bidrag så här. Hur ska vi definiera offentlig politik (policy) inom ramen för en teoribildning som ger idéer en funktion i den process där offentlig politik blir till? Hur vet vi var en policy tar slut och en annan börjar? Vad erbjuder metodlitteraturen för verktyg, när vi ska beskriva innehållet i politiken och dess förändring i syfte att pröva teorin?

"I så måtto", noterar hon också, "ligger ambitionen i linje med Evert Vedungs gamla idé om 'funktionell idéanalys' som nämns som en möjlighet i *Det rationella politiska samtalet* (Vedung, 1977:118ff). "Det handlar om att pröva idéers funktion för förändring och stabilisering av offentlig politik."

En policy, hävdar Danielsson, består inte bara av idéer i form av fastslagna mål och medel utan också och framför allt av idéer som binder samman mål och medel till en helhet. En offentlig policy utgörs av *relationer* mellan mål och medel. På denna punkt citerar hon Jeffrey Pressman och Aaron Wildavsky som hävdar att en policy kan uppfattas som en teori:

Policy implicerar teorier. Oavsett om det är uttalat eller ej, utgår varje policy från en kedja av initiala förutsättningar och förutspådda konsekvenser. Om X, så Y.

I min speciella begreppsapparat är hon här inne på att policyer innehåller interventionsteorier (programteorier, policyteorier). Standardsättet att rekonstruera en policyteori är problemorienterat, säger hon. I linje med detta ligger att en policy också implicerar en idé om ett bakomliggande *problem*, som föranleder analysen och åtgärderna. På den här punkten nämner hon att termen "policyteori" i utvärdering (och hänvisar till Vedung 2009, fast man i utvärderingsbranschen numera hellre talar om "programteori" och "interventionsteori") följer samma slags idé om att det finns ett bakomliggande problem som föranleder anvisande av mål och medel. Detta sätt att strukturera en policy såsom ett antal sammanhängande komponenter har blivit vanligt också i fram-eanalys, noterar hon.

Här påtalar hon att policyteorier även kan peka ut ansvar. Vem ges skulden för att problemet har uppstått? Vem uppfattas ha kompetens att lösa det angivna problemet? "Vi bör i så fall försöka avgöra hur argumentationen från problem till lösning löper via de samhällsaktörer som ska påverkas för att styrsystemet ska åstadkomma lösningen. Komponenter att urskiljas i policyrelevanta idéstrukturer och tolkningsramar kan förslagsvis inkludera både hur problem kopplas till lösningar och hur problemlösandet kopplas till ansvar."

Omedelbart efter ovanstående påpekande följer två exempel som diagrammatiskt och textuellt illustrerar hennes generella resonemang om tillvägagångssätt för en analys av formulering och förändring av offentlig politik som ger inlåsande idéstrukturer en viktig roll. Det handlar om en sorts *funktionell idéanalys* noterar hon, vars moment till sist summeras till ett antal resonerande vägval.

EN TEORI OM IDÉER OCH IDEOLOGISKT INNEHÅLL (MATS LINDBERG)

Mats Lindbergs omfångsrika framställning är rik på idéer. Grundläggande är VDP-triaden. VDP står för de engelska orden "values" (ideals, goals, ends, sv. värderingar), "descriptions" (beskrivningar) och "prescriptions" (recommendations, practical proposals, rules, norms; sv. föreskrifter, rekommendationer till handling). I den statsvetenskapliga traditionen hittar han de tre företeelserna samlade till ett helhetligt praktiskt resonerande. Detta tredelade schema för idéer, som hänger ihop i praktiskt argumenterande, är och bör vara den

konceptuella grundvalen för alla typer av statsvetenskapliga ansatser och studier med avseende på idéer och ideologier, hävdar han. Själv kombinerar han tredelningen med de två generalitetsnivåerna fundamentalt tankeinhåll och operativt tankeinhåll till ett diagram om sex rutor.

Men Lindberg stannar inte med en logisk framställning av kombinationen VDP-triaden och de två generalitetsnivåerna. Finns triaden möjligen som något fundamentalt också i generell samhällsteori i sociologi, i marxistiskt samhällsfilosofierande med dess speciella begrepp ideologi eller i diskursstudier inom lingvistik? Till läsarens oförstådda förvåning lyckas han därvid finna triaden i tänkande och teoretiserande hos berömda samhällstänkare som Talcott Parsons och Jürgen Habermas eller en althusseriansk marxist som Göran Therborn (under andra benämningar naturligtvis). Också i den analytiska sociologin, representerad av Peter Hedström och Jon Elster, finner han den (igen andra benämningar). VDP-triaden skulle alltså kunna användas som redskap långt utanför statsvetenskapens intresseområde.

Lindberg upptäcker också att den från början marxistiskt influerade lingvistiska *Critical Discourse Analysis* har hamnat ganska nära denna grundläggande statsvetenskapliga syn på idéer och ideologier. I boken *Political Discourse Analysis* från 2012 hävdar Isabela och Norman Fairclough att den tidigare CDA-traditionen inte har förstått vad som skiljer "political discourse" från andra typer av diskurser. Författarna vill lyfta fram "politik som handlande". Politiska diskurser ses då som deliberativa och argumentativa; politiskt argumenterande och praktiskt resonerande är centralt i politisk diskurs, hävdar de. De refererar till Habermas, som hävdar att kommunikativ interaktion och rationalitet består av argumentation. Politikens speciella kännetecken är det praktiska argumenterandet och delibererandet. Hela deras genomgång kokar ihop till en plädering för "an argumentative perspective of discourses", eller, mer specifikt, behovet av "practical reasoning" som en ram för analys och ställningstaganden. För att göra en lång historia kort, den modell för praktiskt resonerande, som författarna presenterar som kärnan i det politiska språket, har uppenbara likheter med statsvetenskapens fyrtio-femtio år tidigare utvecklade VDP-triad, hävdar Lindberg.

För Mats Lindberg är denna parallell mellan statsvetenskap och teoriutvecklingen i *Critical Discourse Analysis* med avseende på strukturen hos det politiska tänkandets ideologiska innehåll överraskande men utomordentligt uppmuntrande. Även diskursanalytiker kan analysera idéer och argument i deras relation till handling; även de undersöker deras "ideologisk kraft" eller deras "avsedda perlokutionära effekter" för att tala med John Austin, effekter som är knutna till den argumenterande strukturen i praktiskt resonerande.

I detta sammanhang gör Lindberg ett klarläggande beträffande användningen av det formidabelt framgångsrika ordet *discourse* (*diskurs*). Han urskiljer tre skilda användningar av termen. I disciplinen lingvistik används termen

i en annan mening än i traditionen från Karl Marx genom Louis Althusser via Pécheux fram Michel Foucault. Därtill finns en tredje, traditionell användning, som ligger nära den lingvistiska.

I lingvistisk teori åsyftar termen "diskurs" vilken konversation eller debatt som helst, eller vilket meningsutbyte eller propagandabudskap som helst. Termen är empiriskt öppen och betyder "any kind of text or talk". I den lingvistiska traditionen åsyftar ordet "diskurs" inte någon ideologi eller något idéinnehåll överhuvudtaget. Däremot kan ett ideologiskt tankeinnehåll *uttryckas* i en diskurs genom en viss vokabulär eller genom vissa "diskursiva former", som i information, propaganda eller i en debatt. När den lingvistiska traditionen studerar maktaspekten, som i programmet *Critical Discourse Analysis*, måste den alltså tillföra ett makt- och ideologibegrepp utifrån, hävdar Lindberg. Ett exempel är den tidige Norman Fairclough runt 1990, som lånar det marxistiska makt- och ideologibegreppet för att kunna undersöka maktaspekten i språkliga diskurser. Ett annat är Teun van Dijk, som avvisar det marxistiska ideologibegreppet som ofruktbart och i stället knyter an till (och vidareutvecklar) traditionell sociologisk och statsvetenskaplig teori om ideologi, språk och samhälle.

I traditionen från Althusser–Pécheux–Foucault uttrycker termen "diskurs" däremot ett substantiellt tankeinnehåll. "Rasistisk diskurs" betyder för Pécheux–Foucault detsamma som "rasistisk ideologi" hos Althusser eller hos den marxistiska traditionen i stort, hävdar Lindberg. Termen "hegemonisk diskurs" (eller "ruling discursive formation") får alltså i stort sett samma innebörd som marxismens "dominerande ideologi" eller ("ruling ideological formation"). Följande det marxistiska spåret försöker forskarna i denna tradition visa att diskurser om t.ex. kön, ras, socialt arbete, sjukfrånvaro eller ekonomisk tillväxt stöder, ingår i, döljer och/eller legitimerar hierarkier och maktrelationer. Här är termen "diskurs" inte ett språkvetenskapligt begrepp utan ett samhällsteoretiskt, menar Lindberg.

Därtill har termen "diskurs" också en traditionell användning sedan gammalt, påpekar Lindberg, i betydelsen lärd eller systematisk diskussion. Här kunde Lindberg ha lagt till systematisk, inträngande utväxling av texter med åtföljande samtal eller djupgående uthålligt dryftande av en policyfråga. Ordet syftar traditionellt på processen att göra inlägg i debatter men även och framför allt resultaten av debatterandet i form av det samlade tankeinnehållet, men då med tillägg av ett eller ett par adjektiv för att avgränsa sakfrågan. I den senare meningen syftar Lindberg troligen på, utan att använda just de exempel jag här kommer att anföra, t.ex. uppkomst och framväxt av och innehållet i diskursen om gröna partiers ideologi och eller politisk islam eller politisk feminism eller om hur människor i långt utanförskap ska kunna återföras till innanförskap. Diskursen om demokrati i EU-debatten 1988–1994 (Jacobsson 1997) kan tas som ett annat exempel. Ytterligare ett, mig näraliggande fall, skulle kunna vara diskursen (debatten) bland forskarna om unionsupplösningen 1905 eller – om

samma sakfråga men på högre abstraktionsnivå – diskursen (debatten) bland forskarna om nordiska secessioner under perioden 1900–1945.

I en not lägger Lindberg självklart till att hans nyss anförda resonemang behöver närmare utvecklas och beläggas vilket han inte kunnat göra här. Efter-
som de tre ordbruk som nämns finns i aktuell statsvetenskap (jag själv är van
att använda ordet i den lingvistiska eller den traditionella bemärkelsen, som ju
också Lindberg gör) vore det intressant för mig att se den Althusser–Pêcheux–
Foucaultska ansatsen systematiskt och tydligt utförd i termer av, t.ex. idéanaly-
tisk funktionell effektanalys. Eller se analyser som synliggör skillnaden mellan
en ”kritisk” diskursanalys och en innehållslig idékritik.

Referenser

- Beckman, Ludvig, 2005. *Grundbok i idéanalys*. Stockholm: Santérus förlag.
- Beckman, Ludvig, 2006. ”Idékritik och statsvetenskapens nytta”, *Statsvetenskaplig tidskrift*, 108 (4), s. 331–342.
- Crowdsourcing, 2018, <https://www.thefreedictionary.com/crowdsourcing> (hämtat 2018-01-15).
- Jacobsson, Kerstin, 1997. *Så gott som demokrati: Om demokratifrågan i EU-debatten*. Umeå: Boréa.
- Språkrådet, 2018, <https://www.mediesprak.fi/sprakrad.aspx?id=806#.Wlw6FTdG2SQ> (hämtat 2018-01-15).
- Vedung, Evert, 1997. *Public Policy and Program Evaluation*. Piscataway, NJ.: Transaction.
- Vedung, Evert, 2009. *Utvärdering i politik och förvaltning*. Lund: Studentlitteratur.
- Vedung, Evert, 2016. *Implementering i politik och förvaltning*. Lund: Studentlitteratur.
- Vedung, Evert & Dahlberg, Magnus, 2013. *Demokrati och brukarutvärdering*. Lund: Studentlitteratur.